

Білоцерківський національний аграрний університет
Екологічний факультет
Кафедра загальної екології та екотрофології

	СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (освітньої компоненти) “Інтегроване управління природокористуванням” Галузь знань – 10 “Природничі науки” Спеціальність – 101 “Екологія” Освітньо-професійна програма – “Екологія”
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Компонент освітньої програми:	вибірковий
Кількість кредитів ECTS / загальна кількість годин	3 кредити / 90 годин
Семестр	3
Форма контролю	залік
Мова викладання	українська
Профайл викладача 	Будак Олег Олегович Посада: асистент кафедри загальної екології та екотрофології Науковий ступінь: кандидат сільськогосподарських наук Робоче місце: навчальний корпус №9 (вул. Героїв Чорнобиля 3а), 326 ауд. E-mail: olegkrivbas@i.ua Зв'язок з викладачем: +380973898859
Опис дисципліни	<p>Успішний і стабільний розвиток суспільства неможливий без належного використання природних ресурсів у процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних, духовних та оздоровчих потреб людини. Україна розвивається у напрямі європейської інтеграції, що потребує забезпечення відповідних стандартів життя, у т.ч. екологічної і продовольчої безпеки та збереження природи, удосконалення політики й законодавства, формування належних соціальних та управлінських інституцій й економічного розвитку на засадах міжнародної співпраці. Базовими орієнтирами розвитку світової спільнота нині є сталий розвиток завдяки впровадженню у практику збалансованого природокористування. У концепції ЄС щодо сталого просторового розвитку території Європи (ESDP, Потсдам, 1999; Принципи сталого просторового розвитку, Ганновер, 2000) зазначено, що її реалізація може сприяти захисту, ефективному управлінню і розвитку ландшафтів. Для цього необхідно забезпечити тісну взаємодію на міжнародному, міжнаціональному і міжрегіональному рівнях між програмами, що стосуються захисту навколишнього природного середовища (НПС), розвитку культури, сільського господарства, соціальної та економічної політики. Слід посилити обмін досвідом і співпрацю у здійсненні наукових досліджень у специфічних місцевих і регіональних умовах з питань</p>

удосконалення розвитку ландшафту. Це потребує переорієнтування економіки з класичних засад на прийняті в ЄС (96/61/ЕЕС; IPPC Directive) принципи еколого-економічного (інтегрованого) системного управління з обов'язковим врахування екологічної складової використання природних ресурсів та прагненням гармонізувати економічний зиск з мінімізацією негативного впливу на НПС і на здоров'я людини.

Під екологізацією виробництва розуміють цілеспрямований процес перетворення економіки, орієнтований на стійке зменшення інтегрального екологічно деструктивного впливу процесів виробництва й споживання товарів і послуг на стан природного довкілля, розраховуючи на одиницю сукупного суспільного продукту. Екологізацію здійснюють через систему організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризацію сфери виробництва й споживчого попиту, технологічну конверсію, раціоналізацію природокористування всіх видів, трансформацію принципів природоохоронної діяльності. Результатом процесу екологізації економіки є підвищення рівня екологічної безпеки людини погоджене з належним рівнем охорони НПС. Адже доведено, що багато видів рослин і тварин майже на порядок чутливіші до забруднення середовища, ніж людина. А критичні речовини, які лімітують існування важливих, системоутворювальних видів біоти (наприклад дерев) не співпадають з критичними речовинами, що загрожують здоров'ю і життю людини. Тобто санітарно гігієнічно норми екологічної безпеки людини не забезпечують збереження природи і, відповідно, підтримання належної для людини якості НПС. Це потребує ціннісно, мотиваційно погодженого управління економікою з урахуванням особливостей видів виробництва, а також природних і економічних умов за яких воно здійснюється.

Управління екологічною безпекою, ризиком, ландшафтами, охороною НПС, природокористуванням, природними ресурсами, водами, відходами – усе це близькі поняття, які об'єднані фахівцями в один термін – «екологічне управління», спрямоване на збереження екологічної рівноваги. Тобто, у кожному випадку екологічного управління потрібно розглядати стан об'єкта управління та управлінських рішень (дій) щодо антропогенного тиску на нього, що забезпечують таку рівновагу.

Поняття «інтегроване екологічне управління» вперше було вжито в 1990 р. у законі Великої Британії – як норма, що передбачала не ізольовано, не окреме, а сукупне, інтегральне регулювання основних видів антропогенного тиску на природне довкілля. у 1996 р. в ЄС було прийнято рамкову Директиву про інтегроване запобігання і регулювання забруднення (IPPC Directive). Вона є наразі центральною в екологічному законодавстві ЄС, що регулює промислову діяльність, особливо щодо забруднення НПС. Просування у напрямі до IPPC-підходу в Україні потребує повного реформування діючої системи видачі дозволів на емісію шкідливих речовин у НПС: викиди, скиди, захоронення (складування) відходів, а також на спеціальне використання природних ресурсів. Зокрема, необхідне розширення переліку видів нормованих екологічних показників. В екологічному законодавстві України досі відсутні норми якості компонентів НПС, яких обов'язково слід дотримуватися згідно з IPPC Директивою (ГДК

	<p>не визнають). Необхідне удосконалення концепції ризику: системного, прийняттого (допустимого). Одним з першочергових завдань удосконалення екологічного управління в Україні є розроблення і затвердження на законодавчому рівні норм якості компонентів НПС, які визначають їх прийнятний для людей і біоти стан. Актуальним є їх впровадження у практику природокористування на засадах системного підходу.</p> <p>Отже, навчальна дисципліна «Інтегроване управління природокористуванням» є актуальною і потребує системного мислення. Вона пропонує знання, які ґрунтуються на принципах сталого розвитку, збалансованого природокористування, системної гармонізації галузевих та просторових стратегій розвитку Європи, міжсекторального погодження засад управління використанням природних ресурсів і їх збереженням, охороною, керуванням супутніми ризиками. Це дасть змогу здобувачам набути умінь і навичок системно поєднувати на практиці соціальні, економічні та екологічні цінності та відповідні мотиви діяльності, що необхідне для забезпечення сталого розвитку.</p> <p><i>Об'єктом</i> вивчення положень даного освітнього компоненту є усі види управління природокористуванням, екологічною безпекою то охороною НПС. <i>Предметом</i> вивчення є методологічні принципи гармонізації/узгодження соціальних, економічних та екологічних цінностей та відповідних мотивів діяльності у процесі управління виробництвом, екологічною безпекою то охороною НПС.</p> <p><i>Завдання</i> дисципліни – здобувачі СВО «магістр» мають набути знань, умінь і практичних навичок щодо методології системного, гармонізованого застосовування принципів інтегрованого управління природними ресурсами і супутніми загрозами людині і біоті, екосистемам на практиці.</p>
<p>Передумови для вивчення дисципліни</p>	<p>Навчальна дисципліна «Інтегроване управління природокористуванням» базується на знаннях дисциплін: «Загальна екологія», «Ландшафтна екологія», «Системний аналіз якості навколишнього середовища», «Збереження і відтворення біорізноманіття», «Моделювання і прогнозування стану довкілля», «Оцінка впливу на довкілля», «Агроекологія», «Економіка природокористування», «Екологічна безпека», «Природоохоронне законодавство та екологічне право», «Нормування антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище», «Стратегія сталого розвитку».</p>
<p>Мета вивчення дисципліни</p>	<p>Мета дисципліни – формування у здобувачів СВО «магістр» знань про витoki, розвиток і зміст принципів інтегрованого управління природними ресурсами і супутніми загрозами людині і біоті, екосистемам, а також умінь і навичок застосовування цих принципів у практичній діяльності.</p>
<p>Формат дисципліни</p>	<p>Для денної форми навчання дисципліна викладається в очному форматі, із застосуванням мультимедійних засобів. За необхідності (індивідуальні графіки, дистанційна форма) можуть бути використані платформи Moodle, ZOOM. Формат проведення дисципліни є змішаним: поєднання як традиційних форм навчання з елементами дистанційного навчання, так і інтерактивних навчальних технологій.</p>
<p>Очікувані результати</p>	<p>ПРН 03. Знати на рівні новітніх досягнень основні концепції природознавства, сталого розвитку і методології наукового пізнання.</p>

<p>навчання</p>	<p>РН03.1. Знати принципи сталого розвитку і збалансованого природокористування.</p> <p>РН03.2. Володіти знаннями і уміннями щодо гармонізації соціальних, економічних та екологічних цінностей та відповідних мотивів діяльності у процесі управління виробництвом, екологічною безпекою то охороною НПС.</p> <p>ПРН08. Уміти доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, власні обґрунтування і висновки до фахівців і широкого загалу.</p> <p>РН08.1. Уміти переконливо формулювати обґрунтовані пропозиції щодо розв’язання певних соціально-економіко-екологічних проблем конкретної території, галузі економіки та/або виду виробництва, певного підприємства.</p> <p>ПРН14. Застосовувати нові підходи для вироблення стратегії прийняття рішень у складних непередбачуваних умовах.</p> <p>РН14.1. Застосовувати чинні норми галузевого законодавства, принципи, і напями міжнародної співпраці та програмний супровід у впровадженні в практику засад інтегрованого управління.</p> <p>РН14.2. Застосовувати нові підходи для розв’язання проблем інтегрованого управління у складних непередбачуваних умовах.</p> <p>ПРН16. Вибирати оптимальну стратегію господарювання та/або природокористування в залежності від екологічних умов.</p> <p>РН16.1. Оптимізувати стратегію господарювання та/або природокористування на засадах еколого-економічної гармонізації діяльності з урахування наявних умов.</p> <p>ПРН 17. Критично осмислювати теорії, принципи, методи і поняття з різних предметних галузей для вирішення теоретичних задач і проблем екології.</p> <p>РН17.1. Критично осмислювати теорії, принципи, методи і поняття з різних предметних галузей для вирішення практичних задач забезпечення інтегрованого управління.</p>
<p>Структура курсу</p>	<p>Змістовий модуль 1. ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК БАЗОВА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ, ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (12 год.)</p> <p>Тема 1. Екологізація суспільства в контексті сталого розвитку (2 год.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Історія екологізації суспільства у контексті сталого розвитку 2. Екологізація виробництва як основа інтегрованого управління 3. Інтегроване екологічне управління: витоки, розвиток, особливості впровадження в Україні <p>Тема 2. Світоглядно-методологічні засади сталого розвитку, збалансованого природокористування (4 год.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дисбаланс між формами раціональності як причина екологічної кризи та нераціональність раціонального природокористування у контексті засад постнекласичної науки 2. Роль «цінностей» та «конфлікту цінностей» у діяльності суспільних суб’єктів, розвитку системи «суспільство – природа» 3. Аксиологічна проблема вибору шляхів до гармонізації інтересів суб’єктів діяльності серед наявних альтернатив 4. Збалансоване використання природних ресурсів як одна із базових умов збереження природного капіталу та стабільності розвитку держави 5. Ціннісні особливості розуміння та організації збалансованого використання біотичних ресурсів 6. Збалансоване природокористування як основа міжсекторально

узгодженого, системного впровадження у практику соціально-економічних стратегій розвитку суспільства.

Тема 3. Нормативно-правові основи системної гармонізації галузевих та просторових стратегій розвитку Європи (4 год.)

1. Європейська політика просторового розвитку
2. Нормативно-правова база ЄС щодо охорони НПС
3. Стан впровадження стандартів сталого розвитку в управління природними ресурсами України

4. Організаційні потреби, сприятливі умови та перепони щодо впровадження в життя принципів збалансованого розвитку в Україні

Тема 4. Науково-методичні засади міжсекторальної гармонізації управління та збалансованого розвитку (2 год.)

1. Системний підхід як основа для міжсекторальної гармонізації стратегій розвитку галузей економіки та охорони природного довкілля
2. Комплексний і системний підходи: подібність і різниця
3. Роль і сфера призначення комплексного і системного підходів
4. Міждисциплінарний підхід
5. Міжсекторальний принцип управління
6. Екосистемний підхід
7. Кібернетичний принцип управління

Змістовий модуль 2. МЕТОДОЛОГІЯ ЗАСТОСОВУВАННЯМ ПРИНЦИПІВ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ (20 год.)

Тема 5. Методологія застосовуванням принципів інтегрованого управління природними ресурсами (4 год.)

1. Інтегроване управління природними ресурсами як важлива складова міжнародної співпраці щодо впровадження у практику принципів збалансованого природокористування
2. Здобутки української науки і практики щодо системного впровадження принципів інтегрованого управління
3. Перепони для впровадження у практику еколого-економічних механізмів інтегрованого управління природними ресурсами агросфери
4. Методологічні засади щодо застосовуванням системного підходу в інтегрованому управлінні природними ресурсами
 - 4.1. Принципи гармонізації та збалансованості дій
 - 4.2. Методологія системного підходу в міжвідомчо погодженому управлінні
 - 4.3. Визначення поняття «інтегроване управління лісовими ресурсами» та особливості його здійснення

Тема 6. Еколого-економічні механізми сталого розвитку агропромислового виробництва і охорони НПС (4 год.)

1. Узгодження соціальних, економічних та екологічних стратегій діяльності як основа збереження і підтримання життєздатного простору біосфери
2. Еколого-економічні інструменти регулювання природокористування (інструменти екополітики)
3. Наявні класифікації інструментів екологічної політики щодо природокористування
4. Класифікація інструментів екополітики Львівською школою економіки природокористування
5. Концепція формування системи інструментів управління на основі

	<p>принципів екополітики</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Концепція трансформації економічних інструментів в інструменти екополітики 7. Використання еколого-економічних інструментів у галузевих політиках 8. Еколого-економічні проблеми земельної політики України 9. Пріоритетні завдання в галузі аграрної економіки і земельних відносини <p>Тема №7. «Методологія органічного виробництва в аграрній галузі як складова збалансованого природокористування» (4 год.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сільське господарство України у контексті Концепції ЄС щодо сталого просторового розвитку 2. Передумови органічного сільського господарства 3. Органічне виробництво: суть, потенційні екологічні, соціальні та економічні ризики/загрози, потенціал щодо їх подолання або мінімізації 4. Стан, проблеми та перспективи України щодо розвитку органічного сільського господарства 5. Методологічні засади та проблеми реалізації виробництва органічної продукції 6. Напрями та механізми запровадження в Україні ціннісно збалансованого органічного сільського господарства 7. Особливості екологізації сільського господарства на певних адміністративно-територіальних рівнях управління <p>Тема №8. «Впровадження стандартів сталого розвитку та екологізації природокористування на рівні галузі економіки України» (4 год.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Актуальність, мета, завдання і засади сталого розвитку певної галузі економіки 2. Міжнародні вимоги щодо екологічності лісової галузі 3. Характеристика лісової галузі України щодо дотримання природоохоронних норм 4. Проблеми лісової галузі України щодо дотримання екологічних норм управління 5. Конфлікт цінностей в управлінні природними ресурсами України (на прикладі лісової галузі) 6. Напрями узгодження управління природними ресурсами України з екологічними нормами (на прикладі лісової галузі)
<p>Методи навчання</p>	<p>Для засвоєння дисципліни використовуються словесні, наочні, практичні, активні, інтерактивні, інноваційні, аналітичні, індуктивні, дедуктивні, порівняння, синтетичні методи навчання.</p> <p>Під час лекційного курсу застосовуються слайдові презентації у програмі Microsoft Office Power Point, роздатковий матеріал, дискусійне обговорення проблемних питань тощо.</p> <p>Практичні заняття проводяться у вигляді практикумів і складаються з теоретичної частини та практичних переважно логічних, рідше розрахункових завдань. Насамперед, викладач коротко пояснює мету і суть заняття, акцентує увагу на ключових моментах, поєднуючи конкретну його тему з лекційним матеріалом та з іншими джерелами інформації – результатами науки, законодавчо-нормативними документами, різними проектами, планами дій, тощо. Під час бесіди викладач за допомогою цілеспрямованих запитань прагне спонукати здобувачів до актуалізації (пригадування) необхідних для даної роботи відомих знань та/або раніше вивчених дисциплін або тем. Це сприяє</p>

	<p>активізації мислення і підвищенню ефективності засвоєння нових понять, знань, фактів, пошуку закономірностей у зв'язках причина-наслідок шляхом самостійних роздумів, умовиводів та узагальнень, конкретизованих, уточнених у дискусіях «викладач-студент» і «студент-студент». Так здобувачі навчаються логічно, переконливо, аргументовано, грамотно будувати свій виступ, формулювати свої думки.</p> <p>Після досягнення належного рівня розуміння здобувачами загальної суті теоретичного підґрунтя викладач пояснює принципи і методи виконання конкретних завдань та їх індивідуальних варіантів. При цьому він використовує методи логіки, графічні відображення у методичних вказівках і на дошці, різні ілюстрації на папері. Для виконання складних комплексних завдань він заохочує студентів до командної роботи з розподілом функцій за особливостями здібностей студентів або за їх власним вибором.</p>
<p>Політика</p>	<p>Політика щодо академічної доброчесності: очікується, що письмові роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента (списування, відсутність посилань на використані джерела, фабрикація, фальсифікація, обман) є підставою для її незарахування викладачем.</p> <p>Політика щодо відвідування занять: очікується, що студенти відвідають усі лекції і практичні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. Відпрацювання пропущених занять згідно графіку консультацій викладача. За об'єктивних причин навчання може відбуватись в он-лайн режимі.</p> <p>Політика щодо дедлайнів і перескладання: студенти мають дотримуватись термінів виконання усіх видів робіт.</p> <p>Політика щодо виконання завдань: позитивно оцінюється відповідальність, дисциплінованість, старанність, креативність.</p> <p>Політика оцінювання: засоби та критерії оцінювання прописані в робочій програмі дисципліни, розміщеної на платформі Е-навчання Білоцерківського НАУ (Moodle).</p>
<p>Рекомендовані джерела інформації</p>	<p>Нормативно-правова література</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Водний кодекс України. К.: Вид-во Паливола А.В., 2009. 168 с. 2. ДСТУ ISO 14001:2015. (ISO 14001:2015, IDT). Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосовування [Текст]. Введ. з 12.12.2015. К.: ДП «УкНДНЦ», 2016. 30 с. 3. ДСТУ ISO 14010 – 97. Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Загальні принципи [Текст]. – Введ. з 01.01.1998. К.: Держстандарт України, 1997. 7 с. 4. Законодавство України. URL: http://www.rada.kiev.ua; http://www.nau.kiev.ua; http://www.ukpravo.kiev.com; http://www.liga.kiev.ua. 5. Закон України «Про природно-заповідний фонд». К., 1992. 32 с. 6. Зелена книга України. Тваринний світ / під заг. ред. чл.-кор. НАН України Я.П. Дідуха. К.: Альтерпрес, 2009. 448 с. 7. Земельний кодекс України: Коментар. Харків: ТОВ «Одісей», 2002. 600 с. 8. Кодекс України про надра. К.: Видавництво Паливола А.В., 2009. 168 с. 9. Концепція екологічного нормування / Укр. наук. центр охорони вод Мінекобезпеки України (наук. керівник О.Г. Власенко), Мінекобезпеки України (А.А.Галяпа, Т.А.Турова). К., 1997. 21 с. 10. Концепція збереження біологічного різноманіття України / Затв. Постановою КМУ № 439-97-п від 12.05.1997 р. Редакція від 21.10.2011. К., 2011.

11. Концепція сталого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року / Схвалена постановою Президії УААН 13.03.2003 р., спільним наказом по Мінагрополітики України, Мінекоресурсів України. К., 2003. 30 с.

12. Концепція управління агроландшафтами (наукове видання) / Схвалена постановою Бюро Президії УААН №10 від 23.10.2008 р. / За наук. ред. акад. УААН О.І. Фурдичка. К., 2008. 15 с.

13. Лісовий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

14. Червона книга України. Рослинний світ / за ред.: Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.

15. Червона книга України. Тваринний світ / за ред.: І.А. Акімова. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 624 с.

16. Червоний список МСОП. URL: <http://www.iucnredlist.org>

17. Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

Основна література

1. Боголюбов В.М., Клименко М.О., Мельник Л.Г. та ін. Стратегія сталого розвитку: Підручник / За ред. В.М. Боголюбова. Херсон: Олді-Плюс, 2012. 446 с.

2. Гардашук Т. Екологічна політика та екологічний рух: сучасний контекст. К.: Знання, 2000. 252 с.

3. Грабовська Т.О., Лавров В.В. Політика органічного сільського господарства України – шлях до європейських стандартів. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики та перспективи. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. С. 444–453 (видання під програмою Erasmus), (розділ у монографії).

4. Голубець М.А., Гнатів П.М., Козловський М.П. та ін. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / за ред. акад. М.А. Голубця. Львів: Вид-во «Поллі», 2007. 288 с.

5. Громадська Н. А. Основні напрямки політики Європейського Союзу, СТ. 155-160. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwin17q>

6. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі / пер. з англ. Р. Ткачук. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 871 с.

7. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища: Наук. вісник НЛТУ. Львів: НЛТУ, 2005. Вип. 15.6. 538 с.

8. Захарова В. О. Парадигмальне оновлення природоохоронної діяльності в контексті євроінтеграції України як чинник змістовного формування системи екоправового виховання. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/paradigmалnoe-obnovlenie-prirodooohrannoj-deyatelnosti-v-kontekste-evrointegratsii-ukrainy-kak-faktor-soderzhatelnogo-formirovaniya>.

9. Клименко М.О., Клименко Л.Г. Стратегія сталого розвитку: Навч. посібник. Рівне, 2010. 267 с.

10. Клименко М.О., Клименко О.М., Клименко Л.Г. Сталий розвиток місцевих громад: Підручник. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 296 с.

11. Концептуальні основи сталого розвитку агросфери: Навч. посібник / О.М. Варченко, А.С. Даниленко, Д.Ф. Крисанов та ін.; за ред. О.М. Варченко. Білоцерківський національний аграрний університет. Біла Церква, 2016. 184 с.

12. Концепція сталого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року / Схвалена постановою Президії УААН 13.03.2003 р., спільним наказом по Мінагрополітики України, Мінекоресурсів України. К., 2003. 30 с.

13. Коржнев М.М. Андріївський І.Д., Шеляг-Сосонко Ю.Р. та ін. Природно-ресурсний аспект розвитку України: Проект «Програма сприяння сталому розвитку в Україні». ПРООН. К.: Видавничий дім «KM Academia», 2001. 109 с.

14. Микієвич М. М., Андрусевич А.О. Європейське право навколишнього середовища: Навч. посібник. Львів, 2004. 256 с.

15. Перга Т.Ю. Глобальна екологічна політика та Україна: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 288 с.

16. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Данилишин Б. М., Дорогунцов С. і., Міщенко В. С. та ін.]. К.: РЕІС України НАН України, 1999. 716 с.

17. Проблеми сталого розвитку України. Зб. наук. доп. К.: «БМТ», 1998. 402 с.

18. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття». К.: Інтелсфера, 2000. 360 с.

19. Lavrov V., Grabovska T., Ternowyi Yu. Methodology, mechanisms and tools for substantiation of socio-ecological and economic benefits from the implementation of organic production. Monografia viacerých autorov: Geo-management in organic agriculture. Vydavateľ: Európsky inštitút ďalšieho vzdelávania. Podhajska, Slovensko. 2019. P. 125–149 (розділ у монографії). (E-mail: eidv@eidv.eu; www.eidv.eu).

Додаткова література

1. Белорус О.Г., Лукьяненко Д.Г. Глобальные трансформации и стратегии развития. Монография. К.: Орияне, 2000. 424 с.

2. Буркинський Б., Галушкіна Т. Глобалізація економіки та національна екологічна доктрина. Економіст. 2002. № 9. С. 20–23.

3. Веклич О. Формування економічного механізму сталого розвитку України (теоретико-концептуальні засади). Вісн. НАН України. 2000. № 6. С. 3–16.

4. Волощук В.М. Географічні проблеми сталого розвитку України. Укр. геогр. журн. 1998. № 1. С. 13–18.

5. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня сталого розвитку регіонів України. Економіка України. 2002. № 2. С. 34–42.

6. Герасимчук З. Наукові засади дослідження екологічної безпеки як фактора сталого розвитку. Економіка України. 2000. № 11. С. 63–69.

7. Голубець М.А. Екосистемологія. Львів: Поллі, 2000. 316 с.

8. Горленко І.А., Руденко Л.Г., Масюк С.Н. и др. Проблемы комплексного развития территории. К.: Наук. думка, 1994. 295 с.

9. Грабинський І. Зовнішньоекономічний чинник у моделі національної еколого-економічної доктрини. Вісн. Львів. ун-ту. Сер. міжнар. відносин. Львів, 2000. Вип. 2. С. 464–470.

10. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. 240 с.

11. Економічний розвиток сучасних цивілізацій: Навч. посібник / А.С. Філіпенко. К.: Либідь, 2000. 574 с.

12. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. К.: Знання України, 2002. 598 с.

13. Лавров В.В., Солодкий В.Д. Напрямки та завдання щодо запровадження принципів сталого розвитку в Північній Буковині. Наук. вісник НЛТУУ. Львів: НЛТУУ, 2005. Вип. 15.6. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. С. 194–

201.

14. Лавров В.В., Солодкий В.Д. Проект програми запровадження норм сталого розвитку у Чернівецькій області. Лісівництво і агролісомеліорація. Харків, 2006. Вип. 109. С. 69–80.

15. Лісова галузь України у контексті збалансованого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційні аспекти: Монографія / О.І. Фурдичко, В.В. Лавров. К.: Основа, 2009. 424 с.

16. Ліс у Степу: основи сталого розвитку / О.І. Фурдичко, Г.Б. Гладун, В.В. Лавров; за наук. ред. акад. УААН О.І. Фурдичка. К.: Основа, 2006. 496 с.

17. Методика еколого-економічної оцінки лісових ресурсів та збалансованості лісокористування за нормативами загальноєвропейської лісової сертифікації PEFC (Методичні рекомендації) / ІА УААН. Автори: В.В. Лавров, Г.В. Бондарук; упорядник – В.В. Лавров. К., 2008. 40 с.

18. Методичні рекомендації щодо організації та здійснення в Україні сертифікації лісів за схемою PEFC / ІА УААН. Автори: В.В. Лавров, Г.В. Бондарук; упорядник – В.В. Лавров. К., 2008. 31 с.

19. Методичні рекомендації щодо впровадження норм сталого розвитку у Буковинських Карпатах і Передкарпатті / ІА УААН. Автори: О.І. Фурдичко, В.В. Лавров, В.Д. Солодкий; упорядник – В.В. Лавров. К.: ІА УААН, 2009. 51 с.

20. Наукові основи сталого розвитку агроecosистем України. Науково-методичні основи збалансованого природокористування в агропромисловому виробництві. Т. 2: Монографія / За ред. О.І. Фурдичка. К.: ДІА, 2012. 352 с.

21. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

22. Оцінка і напрямки зменшення загроз біорізноманіттю України / [О.В. Дудкін, А.В. Єна, М.М. Коржнев та ін.]; відп. ред. О.В. Дудкін. К.: Хімджест, 2003. 400 с.

23. Паламарчук В.О., Мішенін Є.В., Коренюк П.І. Еколого-економічні та соціальні нариси з проблем природокористування: Монографія. К.: Пороги, 2004. 238 с.

24. Посельський В. Європейський Союз. Інституційні основи європейської інтеграції. К., 2002. 168 с.

25. Природно-ресурсний аспект розвитку України. Проект «Програма сприяння сталому розвитку в Україні»; кер. розд. Абіотичні ресурси І.Д. Андріївський; кер. розд. Біотичні ресурси Ю.Р. Шеляг-Сосонко. К.: Вид. дім «КМ Academia», 2001. 112 с.

26. Руденко Л.Г. Сталий розвиток: пошуки моделей сталого розвитку України. Укр. геогр. журн. 1998. № 1. С. 5–12.

27. Сансі М. Екологічне право ЄС. К.: ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 158 с.

28. Світова та європейська інтеграція / Н.А. Громадська, В.В. Деріга. С. 155-160. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/252/9.pdf>

29. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України. Вісн. НАН України. 2002. № 2. С. 31–40.

30. Україна: проблеми сталого розвитку / Під ред. Б.М. Данилишина, Е.М. Лібанової. К.: РВПС України НАН України, 1997. 149 с.

31. Фурдичко О.І., Лавров В.В., Солодкий В.Д. Програма сталого розвитку Буковини. Агроecологічний журнал. 2007. № 2. С. 16–24.

32. DOBROVOLSKA, Olena, GRABOVSKA, Tetiana, LAVROV, Vitaliy,

TERNOVYI, Yuri, JELÍNEK, Marek and ROUBIK, Hynek. What are the organizational and economic principles of organic farming in the context of sustainable development? Case of Ukraine. Ecological Questions. Online. 17 July 2023. Vol. 34, no. 4, pp. 1-24. [https:// DOI 10.12775/EQ.2023.053](https://doi.org/10.12775/EQ.2023.053) (Scopus, Web of Science).

33. Grabovska T., Lavrov V., Rozputnii O., Grabovskyi M., Mazur T., Polishchuk Z., Priszazhnjuk N., Bogatyr L. Effect of organic farming on insect diversity. Ukrainian Journal of Ecology. 10(4). 2020. 96-101. [https://doi: 10.15421/2020_174](https://doi.org/10.15421/2020_174) (Scopus, 3 кuartиль).

34. Lavrov V., Grabovska T. Methodological approaches in the study of agroecosystems' biodiversity. Агробіологія. 2021, № 2(167). С. 217–228. URL: [https://doi: 10.33245/2310-9270-2021-167-2-217-228](https://doi.org/10.33245/2310-9270-2021-167-2-217-228)

35. Lavrov V.V., Miroshnyk N.V., Grabovska T.O., Shupova T.V. Forest shelter belts in organic agricultural landscape: structure of biodiversity and their ecological role. Folia Forestalia Polonica, Series A – Forestry, 2021, Vol. 63 (1), 48–64. [https://DOI:10.2478/ffp-2021-0005](https://doi.org/10.2478/ffp-2021-0005) (Scopus, 3 кuartиль).

36. Tetiana Grabovska, Vitalii Lavrov, Olexandr Putchkov (2021). Diversity of entomofauna in organic versus conventionally managed soybean fields protected by forest shelter belts in Ukraine. Springer Nature. Organic Agriculture. Vol. 11. 625–638. <https://doi.org/10.1007/s13165-021-00368-w> (Scopus, 2 кuartиль).

37. Vitaliy V. Lavrov, Nataliia V. Miroshnyk, Tetiana O. Grabovska1 & Sergiy A. Yashchenko. The herbaceous tier analysis in protective forest plantations, Ukraine. Phytol. Balcan. 25(3). Sofia. 2019. P. 345-361. URL: http://www.bio.bas.bg/~phytolbalcan/PDF/25_3/contents.html

38. Vitaliy Lavrov, Olena Blinkova, Tetiana Grabovska, Zoriana Polishchuk. Evaluation of forest ecosystems' anthropogenic transformation by indicators of xylomycocomplex. Folia Forestalia Polonica, Series A – Forestry, 2023, Vol. 65 (1), 34–47. [https:// DOI: 10.2478/ffp-2023-0004](https://doi.org/10.2478/ffp-2023-0004) (Scopus, 3 кuartиль).

Інформаційні ресурси Інтернет

1. Комісія ООН із сталого розвитку, United Nation Commission on Sustainable Development. URL: <http://www.iisd.ca/linkages/topics/csd/>

2. Програма ООН з питань захисту довкілля UNEP. URL: <http://www.unep.ch/>

3. Програма ООН з розвитку UNDP (United Nation Development Program).

URL: <http://sunsite.unc.edu/ucis/Sustainable.html>

4. Економічна комісія для Європи. URL: <http://www.unece.org/>

5. Міжнародний інститут сталого розвитку, International Institute of Sustainable Development. URL: <http://www.iisd.iisd.ca>

6. Мережа організацій із сталого розвитку суспільства (ECONET). URL: <http://econet.apc.org/econet/en/issues.html>

7. Віртуальний університет із сталого розвитку суспільства. URL: <http://foundation.no/vus/whg.htm>

8. Інститут дослідження сталого розвитку. URL: <http://www.sdri.ubc.ca/>

9. Центр сприяння сталому розвитку. URL: <http://fen.state.fl.us/fdi/>

10. Центр по вивченню сталості: <http://panda.org/livingplanet/lproof/>

11. Інститут сталого розвитку та екологічних досліджень. URL: <http://www.iapm.edu.ua>

12. Sustainable Development. Наукове видання. URL: <http://tw9fd.law9.hotmail.msn.com>

